

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

כל זאת מציינת לנו התורה 'ויקרא להן שמות כשמת
אשר קרא להן אביו' - אחר שכל ברכתו יסודה היה
מכוחו של אברהם.

ויקרא אותה שבועה על פן שם העיר באר שבע עד
היום הזה (כו, לג)

המפרשים נתקשו מאוד שהרי שמה של באר שבע נקבע
שנים רבות קודם לכן, עוד בימי אברהם, לאחר הברית
שכרת עם אבימלך.

והנראה שבתחילה רק אברהם קרא כך שם המקום
כמש"נ "על פן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם
נשבעו שניהם", אבל כאן נותן טעם למה שנקראת כן
לעולם - עד היום הזה.

ובעומק - יש כאן לסמל את מה שיצחק החזיק במעשי
אביו וקבעם לעולם - הן בחפירת הבארות והן בברית עם
אבימלך. כמו שנאמר לו באותה העת "ויקרא אליו יי
בליקל ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא
כי אתה אנכי וברכתיה והרפיתי את זרעך בעבור אברהם
עבדי".

ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי באשר
דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני
נפשך: (כו, יט)

רבות נכתב ליישב כיצד יעקב אבינו - איש האמת, יכול
היה להוציא דבר שקר מפיו.

ויצא הראשון אדמוני בלו באדרת שער ויקראו שמו
עשו: ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא
שמו יעקב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם: (כה,
כה-כו)

יש להבחין בשינוי הלשון שלגבי עשו נכתב 'ויקראו שמו
עשו' - בלשון רבים, ואילו יעקב נכתב 'ויקרא שמו יעקב'
- בלשון יחיד.

והסיבה פשוטה, עשו נקרא על שם מראהו שהיה כולו
כאדרת שער, וכל הוואהו קראהו כך. אבל יעקב נקרא
על שם מה שבלידתו הייתה אוזו בעקב אחיו, ורק מי
שנכח בשעת מעשה קרא לו כך.

וישב יצחק ויחפר את בארות המים אשר חפרו בימי
אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם
ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו: (כו, יח)

המפרשים נתחבטו מאוד בביאור עניין בארותיו של
יצחק, ופירשו בדרכים שונות על פי הדרש הרמז והסוד.
אבל כבר קי"ל דאין מקרא יוצא מידי פשוטו, וצריכים
אנו להבין מה באה לומר התורה בעניין זה.

והנה בימי קדם, מקור מים היה התנאי הראשון
לאפשרות מגורים וקיום, הן לאדם והן לבהמה, וחפירת
הבאר הוא ביטוי להתיישבות במקום מסוים. והנה יצחק
אבינו אחר שנאמר לו מן השמים 'גור בארץ הזאת' - הלך
והחזיק בארץ על ידי חפירת הבארות.

ובמה שסיתמום פלישתים לבארות שחפר אברהם, בא
לידי ביטוי העניין שלא רק שהמשיך יצחק את מגורי
אביו, אלא גם קיבל את הארץ גם בזכות עצמו. אבל עם

והנה בעוד יעקב אמר 'אנכי עשו בכורך', כאשר נכנס עשו אמר לאביו 'אני בנך בכורך עשו'. וחילוק גדול יש בין מילת 'אני' למילת 'אנוכי'. דוק ותשכח, דבכל מקום 'אנוכי' משמעותו 'אני' שעומד במקום או בדבר מסויים, כמו 'הַשֹּׁמֵר אֶחָי אֲנֹכִי', 'אֲנֹכִי יְיָ אֱלֹהֵיךָ', 'אֲנֹכִי אֶתְנֶה', ועוד רבים מספור.

ואם כן נבין שלא אמר יעקב שהוא עצמו עשו, אלא כיוון שכבר קנה בכורתו מעשו, נעשה כאומר 'אנכי' - הוא שעומד כעשו בכורך, ואם כן, לא עלה דבר שקר על שפתיו.

וַיַּעַן יַצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מְשֻׁמְנֵי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ וּמִפֹּטֹל הַשָּׂמִימִים מִעַל (כו, לט)

פירש רש"י - 'משמני הארץ' - זו איטליה של יוון. ויש לשאול - מפני מה ברכתו של עשו נתקיימה דווקא באיטליה של יוון.

והנה מבואר בגמ' בשבת "בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, ועלה בו שירטון, ועליו נבנה כרך גדול של רומי. במתניתא תנא: אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד, וזהו איטליה של יוון".

וא"כ נבין - שהרי יצחק כבר נתן כל הארץ ליעקב, ומאין לו ליתן עוד חלק לעשו. אבל לפי המבואר - המקום היחיד שלא היה קיים בעת ברכתו של יעקב, היה איטליה של יוון, אשר באה לעולם רק בהמשך, ועל כן יכול היה להבטיחה לעשו. ואכן - מדוקדק כן מלשון הפסוק שאמר לו יצחק בלשון עתיד - משמני הארץ 'יהיה' מושבך.

ובעצם התקיים כאן מה שאמר לו יצחק לעשו 'והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צווארך', שהרי כל מקום זה אינו בא לעולם אלא על ידי חטאי ישראל, ורק כך נסתבכ שזכה עשו בחלק שעל ידו שיעבד את ישראל, וכדרך שאמרו בגמ' שאין רומי נבנית אלא מחורבנה של ירושלים.

לב המלך - מתורתו של בעל ה'בן מלך'

שלימות המצוות - 'להיות' אותם - להתאחד עם עניינם

המדריגה העליונה בקיום המצוות הוא כאשר האדם נדבק במהותם ותוכנם של המצוות ולבו מתאחד עמהם. מצוות 'קדושים תהיו', היא הקדמה כללית למצוות שיסודם הוא הנהגה קדושה, הנהגה מרוממת ונעלית. קדושה היינו הנהגה חשובה ונכבדה, רצון ה' הוא שנתנהג בקדושה, בהיותנו בעלי התפקיד הרם של כהניו ומשרתיו ומשום שאנו עמו המיוחד לו ששמו נקרא עלינו.

מלשון הכתוב 'קדושים תהיו', יש לנו ללמוד שאין הכוונה רק שנתנהג בהנהגות קדושה, אלא "נהיה" קדושים. לא די בזה שהאדם מתנהג בהנהגות קדושות, כי השלימות היא לבוא לידי מציאות של להיות במהותו קדוש, בעל תכונה של קדושה, כראוי לעם הנכבד הדבקים בו יתברך ושמו נקרא עליהם. המצוות שבאותה פרשה עלינו לקיימן באופן שיביאו את האדם לידי המדרגה של 'קדושים תהיו'.

וכן בכל המצוות, התורה מכוונת אותנו למעשים אשר על ידם אנו משלימים את תכונותינו, ועשייתם צריכה לכוון ליבנו להליכה בדרך ובמהלך הראוי. **בכל מצוה ומצוה יש 'תהיו', כלומר שתוכן המצווה ורוחה תיקלט בלבנו, ויעשה לחלק בלתי נפרד מתכונתנו.** ישרים תהיו, רחמנים תהיו.

עלינו 'להיות' טובים וצדיקים, עדינים והגונים, כנים וישרים בלי עיקש ופתלתול, וללא חשבונות רבים.

עלינו 'להיות' עבדים נאמנים לה', נכנעים ומצייתים לקול דברו, ומוכנים ושמחים בכל עת להתמסר לעבודתו יתברך.

עלינו 'להיות' אדם נעלה, משוחרר מתאוות ומדאגות, להיות בעל נפש ובעל רגש, פתוח לקלוט השראת קודש ורוח ה', לחוות את הקדושה והשגות נעלות עילאיות.

עלינו 'להיות' בעלי עין טובה הרוצים ושמחים בטובת הזולת, רחמנים וגומלי חסדים המוכנים בכל עת להושיט עזרה לזולת.

עלינו 'להיות' אנשי לב ונועם, תום ורוך. עלינו 'להיות' חכמים, ברי דעת ובעלי תבונה, פקחים ומפוכחים.

מן המצוות אנו למדים שתכונות אלו נדרשות מאתנו, והם חלק מתפקידו הרם של היהודי, להחדיר כל זאת בקרבנו ובעצם נפשנו. ולהיות בן שעשועים להקב"ה "ישראל אשר בך אתפאר".

לב לדעת – ענין בפרשה

'איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו' – גילוי מהותו הפנימית של עשו

עניינים רבים בתורה שבכתב עומדים וממתינים ליישובם, אך דרכו של עולם שמדי שנה ושנה כאשר מקיים אדם את תקנת חז"ל ומשלים פרשיותיו עם הציבור, הולכים הדברים ומתבהרים. יוצאת מן הכלל פרשה זו של יעקב ועשו, אשר ככל שמעינים בה דומה שהקשיים הולכים וגדלים. ראשית יקשה עלינו מה שנאמר בראשיתה – 'וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת עֵשָׂו', לאהבה זו מה עושה, ובפרט הסיבה שמציינת התורה – 'כִּי צִיד בְּפִיו', טעונה ביאור – כיצד תכונה זו הייתה סיבה מספקת בעיניו של יצחק אבינו בכדי לבכר את בנו הרשע על פני יעקב יושב האהלים.

גם אם נניח שהטעה אותו עשו בכורו, ועל כן חפץ לתת לו את הברכות להיות ממשיך השלשלת – ניתקל בפסוק מפורש העומד בדרכנו, שהרי אמר הכתוב: "וַיְהִי עֲשָׂו בֶן אֶרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי הַחֲתִי וְאֶת בְּשֵׁמֶת בַּת אֵילָן הַחֲתִי, וַתְּהִי מֵרַח לְיַעֲקֹב וּלְרֵכָה" כאן לכאורה נכתב במפורש שיצחק הכיר ברשעו של עשו, ובכל זאת לא נמנע מלברכו ולמנותו כממשיך דרכו.

והעולה על כולנה – מעשה הברכות, אשר נבוכו בו הלומדים מאוד, והוא טעון ביאור רב. ראשית – הרי יצחק חשד ביעקב מתחילה ועד סוף, ואף ביקש למשו – והתפלא על כך שהקול קול יעקב והידיים ידי עשו, ואם כן – מפני מה בירכו. ועוד, אם באמת ביקש יצחק לברך את עשו ובא יעקב ונטל את הברכות במרמה, מדוע הוסיף לקיים הברכות לאחר שכבר נתגלתה התרמית, כמו שמתאר הפסוק: "וַיַּחֲרֹד יַעֲקֹב חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד מָאד וַיֹּאמֶר מִי אֶפְאֹה הוּא הִנֵּה צִיד וַיָּבֵא לִי וְאָכַל מִכָּל בְּטָרָם תָּבוֹא וְאֶבְרַכְהוּ – גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה". וכלשון הרמב"ן – "אין דרך החרד גדולה עד מאד וצועק 'מי הוא אשר רמני לברך אותו' שישלים צעקתו לאמר מיד 'גם ברוך יהיה', אבל היה ראוי שיקללהו". וביותר, מדוע לאחר מכן הוסיף יצחק וברכו שנית, כאשר יצא לחרן – ואף נתן לו את ברכת אברהם אביו.

כאשר נבקש להתחקות אחר פועלם של האבות הקדושים בעולם, נמצא שלכל אחד היה סדר ואופן עבודה שונה. אברהם אבינו הלך ופרסם את שם ה' בעולם כולו. ואילו יצחק אבינו התייחד בעבודה תמימה לקונו ולא מצינו שהשפיע על אנשי דורו. יעקב לעומתם היה בו מב' הכנינות, גם היה איש תם קדוש להשם, וגם הלך לבין הרשעים להשפיע עליהם מאורו.

ביטוי לדבר זה אנו מוצאים בשני המקומות שהיוו חלק משמעותי מחיי שלושת האבות – חרן ומצרים – מעוזי הכפירה והטומאה באותו הזמן. אברהם אבינו חי ופעל בחרן עד אשר נשלח משם ונאמר לו 'לך לך מארצך', וכן אנו מוצאים בו שירד מצרימה מפני הרעב, עד שעלה משם ברכוש גדול, אבל את בנו יצחק לא הניח לשוב לחרן. וגם בהמשך – כשביקש יצחק ללכת בדרכי אביו ולרדת מצרימה, אסר זאת עליו הקב"ה לצאת מארץ הקודש, מפני היותו עולה תמימה לה'. יעקב אבינו – לא רק שהיה בשני המקומות הללו, אלא אף הלך לגור זמן ממושך בינותם – כיוון שמידתו הייתה מורכבת מכוחם של אברהם ויצחק גם יחד – מחד היה קדוש להשם אלוהיו, ומאידך נשלח אל מעמקי החושך – להשפיע משם ולתקן את העולם.

שני בנים היו לו ליצחק אבינו, ובאחד משניהם היה צריך להתקיים הבכורה. ולפי המבואר, מי שראוי להמשיך את עבודתו של יצחק, צריך להיות מי שיוכל לירד ולגור בתוככי מעוזי הטומאה והכפירה, ומשם לקרוא בשם ה' בעולם. יעקב אבינו היה איש תם יושב אהלים, ואילו עשו היה איש יודע ציד, איש שדה. מהות הציד הוא להתרחב מחוץ לגבולות האדם, להביא דברים שהם מעבר להשגתו הרגילה. יעקב כוחו היה בקול שבפיו, ואילו גבורתו של עשו התבטאה בציד שבידיו. החילוק ביניהם הוא – שבעוד 'קול' הוא השפעה מן הפנים אל החוץ, ואילו 'ציד' הוא לקיחה מן החוץ אל הפנים.

יצחק אבינו, שכל מהותו הייתה העבודה התמימה לה', אהב את עשו כי ציד בפיו – היה לו את הכוח להביא גם מבחוץ, ולכך ראה בו את מה שיכול להשלימו ולהוות את ההמשך לעבודת האבות – ללכת למחוזות הטומאה ודווקא משם לעבוד את ה'. רבקה – לעומת זאת אהבה את יעקב. כמי שהיא עצמה גדלה בקרבם של עוברי עבירה – ידוע ידעה שעבודת פנים קודמת לעבודת חוץ, וקודם לכל צריך להיות יושב אהלים, ורק אחר כך אפשר להגיע למדרגת 'אחיו אני ברמאות'.

דבר זה עמד למבחן במעשה הנזיד. כאשר עשו חוזר מן השדה והוא עיף, מבקש מיעקב - "הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן הָאֲדָם הָאֵדָם הַזֶּה". השאלה הפשוטה המתבקשת כאן היא - מדוע עשו, אשר זה עתה חזר מצידו, נזדקק לחסדיו של יעקב - ומפני מה לא אכל ממעשי ידיו. את התשובה נתן עשו בעצמו באמרו "כִּי עֵיפָה אֲנִכִּי" - וכמו שביארו המפרשים - עבודת הציד התישתו ולא נותר בו עוד כוח לתקן ולהכין בעצמו את עמלו. כאן הוכח שאין תועלת בצידו של עשו אם אין מי שיבשל זאת עבורו, ועל כורחו הוזקק הוא לפועלו של יעקב. ובעומק הדברים - התברר שאין תועלת לעבודה החיצונית לכשעצמה - להביא מן החוץ לפניו, כל עוד שאין את העבודה הפנימית. וכמו שהגדיר זאת עשו בעצמו: "הִנֵּה אֲנִכִּי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִּי בְכָרָה" - אחר שתכונתי לא הועילה לי במאומה להחיותני ולקיים נפשי, אין לי כל חפץ בה. רק יעקב יוכל לעשות בה שימוש, כתוספת להיותו איש אוהלים.

גם כאשר נשא עשו את נשותיו הרשעות שהיו למורת רוח בעיני הוריו, המשיך יצחק לראות בו כממשיך דרכו, משום שלא היה בכך כל סתירה למה שראה כתפקידו של עשו - לקרב ולהביא פנימה גם את הדברים הרחוקים מהקדושה. אבל האמת הייתה שעשו עשה זאת לא כדי לקרבם ולרוממם, אלא רק לצרכיו האישיים והאנוכיים, וכמו שגילו לנו חז"ל - שגם לאחר שבאו אל ביתו היו ממשיכות לקטר ולזבח לעבודה הזרה, מה שגרם לעינו של יצחק לכהות כדי שיוכל בהמשך להכיר את מהותו הפנימית של יעקב.

והנה יש להבחין שבשעה שבא יעקב ליטול את הברכות, יצחק לא התפלא על עצם קולו של יעקב כאשר דיבר עמו. חשדו התעורר רק בשאלה - "מִה זֶה מְהֵרָה לְמִצָּא בְנִי" - הרי עבודת הציד מהקשות שבמקדש היא, וכיצד שב במהרה. ועל כן אמר - "גִּשָּׁה נָא וְאִמְשֶׁךְ בְּנִי הָאֵתָה זֶה בְּנִי עֹשֶׂה אִם לֹא". מיששו עד שמצא שהקול קול יעקב והידיים ידי עשו! כל ימיו היה יצחק יושב ומצפה מתי ירכוש עשו גם את תכונתו של יעקב - העבודה העצמית והפנימית, והנה בא היום, והתממשה תקוותו. אם הקול קול יעקב והידיים ידי עשו - אות היא שעשו הצדיק את כל הציפיות שנתלו בו, והצליח להעפיל למדרגה זו - עד ששתי התכונות שוכנות בו כאחד - גם השפעה מן הפנים - בבחינת 'הקול קול יעקב', וגם הבאה מן החוץ - 'הידיים ידי עשו', ועל כן אין ראוי ממנו מלהיות הממשיך של עבודת האבות.

לאחר שאכל יצחק מציד בנו, ביקש ממנו "גִּשָּׁה נָא וְשִׁקָּה לִּי בְנִי". נשיקה יסודה מלשון 'השקה' - כך בעצם רצה לקיים את מה שאמר לו: "בְּעֶבֶר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי". ומה שמצא נכתב מיד - "וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רִיחַ בְּנִי כְרִיחַ שֶׁדָּה אֲשֶׁר בָּרַכְוּ יְיָ". מעלתו המיוחדת של ריח בכך שגם כאשר הוא עומד במקומו, השפעתו מגעת הרבה מעבר לגבולו הפיזי. והרי לנו מדרגה גבוהה הרבה יותר, לא שתי תכונות נפרדות השוכנות זו לצד זו - הקול לצד הידיים, אלא ריח שממזג ומאחד ביניהם והופכם לאחד.

מיד לאחר מכן, כאשר נכנס עשו ובא מצידו, ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד - על שנתגלתה לו האמת. יצחק לא חזר בו מעצם הברכה, כיוון שנתאמת אצלו מעבר לכל ספק - על ידי קול מראה וריח, שמי שעמד לפניו עד כה, הוא היה הראוי ביותר לברכה זו, רק שחרד חרדה גדולה על כל השנים הרבות שנתן תקוותו בעשו בכורו, ולבסוף התברר שהוא השתמש בתכונת הציד רק לצרכיו השפלים.

ובכך יובנו דבריה של רבקה שיעצה ליעקב "וְעָתָה בְנִי שָׁמַע בְּקִלִּי וְקוֹם בָּרוּךְ לָךְ אֶל לְבֶן אָחִי חֲרָנָה, וַיִּשְׁכַּת עִמּוֹ יָמִים אַחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֶמֶת אַחִיךָ". ישיבתו עם לבן הארמי היא זו שתוכיח שהוא הראוי לברכה, וכי הוא נבחר להיות ממשיך דרכם של האבות הקדושים. ואכן, כאשר שב יעקב בדרכו, והוגד לו שעשו אחיו יוצא לקראתו וארבע מאות איש עמו, שלח לומר לו 'עם לבן גרתי ואחר עד עתה'. הרי אומר - בכך הוכח מעבר לכל ספק שהוא הראוי להיות ממשיכו של יצחק.

מעשה הברכות הכריח את יעקב לצאת אל שליחות חייו - אל תוככי מעוזי הכפירה והטומאה, כאשר הפעם הוא מלווה בברכותיהם של שני הוריו - הן של אביו והן של אמו. כל אשר קרהו במחיצתו של לבן הארמי, מהווה במישרין המשך הברור בינו לעשו אחיו - מיהו הראוי לקבל את הברכות, כמו שיתבאר במקומו בעז"ה. מתחת לפני השטח מתחולל כל העת מאבק איתנים בין שני האחים, מערכה נצחית שהחלה עוד קודם לידתם, ותוכרע רק ביום בו יעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והייתה להשם המלוכה.